

XII. YÜZYIL GÜRCÜ ŞAİRİ ŞOTA RUSTAVELİ VE NEVRUZ The 12th century Georgian poet Shota Rustaveli and Nevruz

Şureddin MEMMEDLİ- Gülnara GOCA

Prof. Dr., Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Kafkas Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Gürcü Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyeleri.
shureddin@gmail.com, gulnara59@gmail.com

Özet

Bu makalede XII. yüzyılda yaşamış ünlü Gürcü şair Şota Rustaveli'nin evreni kucaklayan "Kaplan Postlu Şövalye" manzum romanında Nevruz Bayramıyla ilgili tasvirler incelenmiştir. Eserde Nevruz ilişkisi olay örgüsünün önemli kısmı olarak değerlendirilir, Nevruz geleneklerinin yüksek şiirsel araçlarla yansıtıldığı, Nevruz'un temel unsurları, özellikleri gerçek boyutlarıyla, yüksek edebi düzeyde estetik öze kavuştuğu kanıtlanır.

Anahtar Kelimeler: Rustaveli, Nevruz

Abstract

In this article living in 12th century, famous Georgian poet Shota Rustaveli's novel appeared being important part of event. It is proved that tradition of Nevruz is reflected with poem, basic element of Nevruz, its peculiarity meted with esthetic pure high literary level.

Keyword: Shota Rustaveli, Nevruz

Nevruz (Novruz, Navroz) çok eskilerde dayanan bahar bayramıdır. Bu günde, ilkbahar, yani Yeni yıl başlar. "Nevruz" kelimesi Yeni gün anlamına gelir ("nav" – yeni, "roz" / "ruz" – gün).

Nevruz'u milli, geleneksel şölen olarak, ötelerden beri Türk halkları da kutlarlar (Türk söylencelerinde, edebiyatında "Ergenekon Töreni" olarak geçer).

Bu tören hakkında 10–11. yüzyıllar Fars şairi Ebülkasım Firdevsi'nin, 12. yüzyıl Azeri şairi Nizami Genceli'nin, 15. yüzyıl Çağatay Türk şairi Ali Şir Nevai'nin ve diğer ünlü şairlerin düşünceleri vardır.

İlginçtir ki, 12'inci yüzyıl sonu 13'üncü yüzyıl başlarında yaşamış, Rönesans düşüncesine büyük katkılarda bulunmuş, evrensel önemli "ვეფხისტკაოსანი" ("Vephistkaosani" / Kaplanpostlu) – "Kaplan Postlu Şövalye" destansı şiirinin yazarı dahi Gürcü şairi Şota Rustaveli de eserinde Nevruz törenini yansıtmıştır. Bu edebî olgu tesadüfî değil, mantıklı bir mahiyet taşır¹.

Ş. Rustaveli manzum bir aşk öyküsü olan bu yapıtının olay örgüsünde doğal olarak bazı epizotlar eklemiştir, ayrıca Nevruz töreninin kutlanması unsurlarını da açıklamıştır.

"Kaplan Postlu Şövalye"de Nevruz "ფატმანისაგან ნესტან-დარეჯანის ამბის მბობა" – "Fatman'ın Nestan-Darecan Hikâyesini Anlatması" bölümünde konu edilmiştir.

Bu bölüme kadar olay örgüsü şöyle gelişir:

Arap komutanı (spaspeti) Avtandil kendisine kardeş kabul ettiği Hint komutanı kaplan postu giymiş kahraman şövalye Tariel'in sevgilisi Hint şahının kızı Nestan-Darecan'ı arayıp bulmak, sevgilileri kavuşturmak amacıyla şehir şehir dolaşır. O, sözüne sadık kalır. Avtandil karavancılara yardımda bulunur ve onlarla birlikte deniz kıyısındaki güzel bağ, bahçeleriyle ünlü Gulanşaro'ya (Güney Azerbaycan'daki Gilan şehri) ulaşır. Avtandil bağbandan öğrenir ki, onlar Denizler Şahlığındadırlar, bu şahlığın başkenti Gulanşaro'dur. Bu bağlar tacirler başı Usen'e (Hüseyn'e) mahsustur. O, şimdi burada değildir ve onun işlerini, görevini eşi Fatman yapar. Avtandil, Fatman'dan Nevruz Bayramının ilk günü Nestan-Darecan'ın gizlice bu şehre getirdiği hakkında bilgiler alır.

Şair, olay örgüsünün bu bölümünde Nestan macerasına ara vererek, Nevruz törenini çok ilginç şekilde yansıtır.

Hatırlatırız ki, "Kaplan Postlu Şövalye"nin metninde Nevruz kelimesi ("Navrozoba" biçiminde) iki bentte, iki düzede (mısrada) geçer. Adı geçen destanda Nevruz'la ilgili bölüm, özellikle de Nevruz sözcüğünün bu biçimde kullanılması dikkatimizi çeker. Gürcü yazarı bu kelimeyi Farsça'da, Türkçe'de taşıdığı anlamda uygulamıştır. "ნავროზობა" – "Navrozoba" Nevruz veya Yeni Gün / Yeni Yıl töreni, şöleni, bayramı anlamlarına gelir. "ნავროზობა" / "Navrozoba" biçimindeki -ობა / -oba soneki Türkçe'deki -lık, -lik, -luk, -lük ekine karşılıktır, yani 'Navrozoba' – Nevruzluk / Nevruz Bayramı).

Nevruz geleneği "Kaplan Postlu Şövalye"nin yukarıda adı geçen bölümünün birinci dizisinde (mısrasında) şöyle yansıtılmıştır: (transkripsiyon)

Ama kalaksa tşesia, dğesa mas navrozobasa,
 Artsa vin vaçrobs vacari, artsa vin tşava gzobasa;
 Kğovelni stşorad davitşgebt kazmasa, lamazobasa,
 Didsa şeikmen mepeni puroba-darbazobasa...

Nevruz sözcüğü ve onun anlamı şiirin Türkçeye çevirisinde de korunmuştur²:

Her yıl Nevruz Bayramında bu şehrin adetidir,
Ne sefere çıkan olur, ne de alış-veriş yapar tacir.
Bayram elbisesi giyer genç, ihtiyar, bütün insanlar,
Valiler kendi saraylarında meclis kurup, şahlık ederler.

İşte bu, Fatma'nın ifadesiyle, Nevruz büyük tatil ve şölendir. Nevruz bayramını bu şehirde her yıl özellikle büyük törenle kutlarlar.

Bayram günleri hiç ticaret yapılmaz, hiç kimse yolculuğa çıkmaz. Bütün gün boyunca misafirlik ve şölen sürer. Herkes en güzel elbiselerini giyerek, törene katılır. Şah sarayda halka, tacirlere ziyafet, bayram sofraları kurar.

Destanda Nevruz'un tasviri şöyle devam eder: Tacirler saraya değerli hediyeler sunar, şah da katılımcılara, davetlilere hediyeler dağıtır. On güne kadar bir sürede her yandan müzik (rübap, dümbelek) sesleri yayılır, meydanda top oyunu, at yarışı (çavken, cırdır) düzenlenir. Şahın hanımına zenginler de, fakirler de hediyelerini getirirler. Şah sarayında her kes şenlenir ve evlerine şad, dertsiz-belasız geder.

Fatma'nın ağzından tören şöyle ifade edilir: Nevruz geldi, yine hediyeler götürdük şahın hanımına, karşılığında o da her kadına başka hediyeler verdi. Honca verdik, honca aldık, pay verenin erişti payı. (Honça şekerle ve meyveyle süslenmiş hediye tepsisidir).

Döndükten sonra biz de şenlik yaptık bu dünyada. Eğlencenin devamını bizim bahçede yaptık, şarkıcının güzel sesi bürümüştü bahçenin her tarafını.

Böylece, Nevruz'un halk töreni olması, onu hem şahın, hem tacirlerin, hem de halk toplumunun şölenle kutlaması, o gün herkesin en güzel, taze elbiselerini giymesi, birbirini hediyelerle, honçalarla tebrik etmesi, her tarafa müzik ve şarkı seslerinin yayılması gibi Nevruz'a ilişkin adetler son derece güzel bir anlatımla nazma dökülmüştür : (transkripsiyon)

Dge movida navrozoba, dedopalsa dzğveni vsdzğvenit;
Çven miavrtvit, mat gvibodžes, avavsanit, avivsanit;
Jamierad mħiarulni dzamovedit nebit çvenit,
Kvla davshedit gaharebad, uneburni ar viçvenit.

- Türkçe çeviride :

O gün saraya hediyeler götürürüz biz tacirler,
Karşılığında şah da bize verir başka hediyeler,
Tam on gün her taraftan saz ve davul sesleri gelir,
Gençler çevgen oynayarak, at seğırtip, şarkı söyler.

Böylece, halk bayramı Nevruz'la ilgili gelenekler, adetler "Kaplan Postlu Şövalye"de yüksek şiirsel araçlarla yansıtılmıştır. Eserde Nevruz'un temel unsurları, özellikleri gerçek boyutlarıyla, yüksek edebi düzeyde estetik öze kavuşmuştur.

Nevruz töreni hususunda Gürcü şair Şota Rustaveli'nin anlatısı ve düşünceleriyle, 12'inci yüzyıl Azeri şairi Nizami Genceli'nin "İskendername" isimli mesnevisi arasında tipolojik benzerlikler göze çarpmaktadır.

"Kaplan Postlu Şövalye"de Nevruz töreni olgusu, Nevruz'un yansıtılması olgusu bir yandan, yazarın dehasını, derin bilgisini, eşsiz üstatlığını, diğer yandan da, bu milli törenin kadimliğini ve ölmezliğini, yayılma alanlarını bir kez daha doğrular.

Kaynaklar ve Dipnotlar

¹ შოთა რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი. ჩვენი საუნჯე. ქართული მწერლობა. თბილისი: ნაკადული, 1960. – RUSTAVELI, ŞOTA 1960: Vephistkaosani (Kaplan Postlu Şövalye). Bizim Hazinemiz. Gürcü Edebiyatı. Tiflis: Nakaduli yayımları /Gürcü Dilinde/.

² RUSTAVELI, Şota 1991: Kaplan Postlu Şövalye. Çevirenler: Bilal Dindar ve Zeynelabidin Makas. Samsun: Eser yayımları.